

פרק שני דיני גזירות

מתניתין:

שני דיני גזירות [יבואר בגמרא] היו בירושלים: אדמון וחנן בן אבישלום.

חנן היה אומר שני דברים, שנחלקו עליו חכמים ולא הודו לו עליהם.

ואילו אדמון היה אומר שבעה דברים שלא הודו לו חכמים.

ואלו הם שני הדברים שנחלקו בהם חנן וחכמים:

א. מו שהלך למדינת הים, ואשתו תובעת בבית דין שיתנו לה מזונות ממכירת נכסיו —

קח-א חנן אומר: תשבע בסוף, כאשר שמעו שמת, והיא באה ליטול כתובתה, עליה להשבע שאין בידה כלום מרכוש בעלה.

ולא תשבע בתחלה, כאשר היא באה לגבות מזונותיה.

נחלקו עליו בני כהנים גדולים, ואמרו: תשבע בתחלה ובסוף.

אמר רבי דוסא בן הרכינס — כדבריהם.

אמר רבן יוחנן בן זכאי: יפה אמר חנן שלא תשבע אלא בסוף.

גמרא:

ורמינהו, שיש סתירה בין משנתנו ובין דברי הברייתא.

דתניא: שלשה דיני גזילות היו בירושלים:

אדמון בן גדאי, וחנן המצרי, וחנן בן אבישלום.

א. קשיא תלת, שלשה דינים שמזכירה הברייתא, אתרין, על שני דינים שמזכירה משנתנו.

ב. קשיא משנתנו הנוקטת שהיו בירושלים "דיני גזירות, אנזילות על לשון הברייתא הנוקטת שהיו בה "דיני גזילות".

ומתרצת הגמרא את הסתירה הראשונה: בשלמא תלת אתרין — לא קשיא, כי רק את שני הדינים דחשיב ליה לתנא, קתני במשנתנו, ואילו לדין השלישי, דלא חשיב ליה, לא קתני במשנתנו. והתנא של הברייתא שנה גם אותו.

אלא "דיני גזירות" אדיני גזילות — קשיא!

אמר רב נחמן בר יצחק: לפיכך קראה משנתנו לדיני הגזילות "דיני גזרות", לפי שהם היו גוזרין גזירות [קנסות, כתשלום גבוה מהחייב], על גזילות —

וכדתניא במסכת בבא קמא [נח ב], בענין החיוב שצריך לשלם הבעלים על נזקי בהמתו, שהם גזרו עליו לשלם יותר ממה שהזיק:

בהמה שנכנסה לרשות הניזק, וקיטמה, חתכה את ראשה של נטיעה [אילן צעיר] —

רבי יוסי אומר: גוזרי גזירות שבירושלים אומרים: התשלום עבור נזק של קטימת ראש נטיעה בת שנתה — שתי כסף. ועל

קטימת נטיעה בת שתי שנים — ארבע כסף.

ומביאה הגמרא סתירה נוספת בין משנתנו, האומרת שהיו שני דיני גזירות בירושלים, לבין ברייתא אחרת האומרת שהיו בה שלשה דיני גזירות —

ורמינהי, מהא דתניא: שלשה דיני גזירות היו בירושלים: אדמון, וחנן, ונחום!

אמר רב פפא: מאן תנא, מיהו התנא ששנה בברייתא שהיה בירושלים דיין שלישי שנקרא נחום? — רבי נתן היא.

דתניא, רבי נתן אומר: אף נחום המודי — מגזורי גזירות שבירושלים היה.

ואולם, לא הודו לו חכמים לרבי נתן, אלא לדעתם היו רק שני דינים, אדמון וחנן.

ופרכינן: וכי תו ליבא, האם לא היו דינים נוספים?

והאמר רבי פנחס אמר רבי אושעיא: שלש מאות ותשעים וארבעה בתי דינין היו בירושלים. והיו בה כנגדן, כמספר הזה, בתי כנסיות. וכנגדן בתי מדרשות. וכנגדן בתי סופרים!

ומשנינן: אכן דינין — טובא הוו.

וכי קאמרינן שנים או שלשה — אדיינים גזורי גזירות קאמרינן.

אמר רב יהודה אמר רב אסי: גזורי גזירות שבירושלים, היו נוטלין שכרן, תשעים ותשע מנה — מתרומת הלשכה. (1)

לא רצו — מוסיפין להם.

והוינן בה: "לא רצו"! אטו, האם בדיינים רשיעי עסקינן, שאינם רוצים בסכום זה, שהוא סכום מאד גבוה, אלא רוצים בסכום גבוה יותר?!

אלא כך אמר רב יהודה: לא ספקו, אם סכום זה לא היה מספיק להם למחייתם, אז אע"פ שלא רצו העלאה בשכרם — מוסיפין עליהן.

קרנא [שם תנא] כאשר היו שני בעלי דין מבקשים ממנו שידון ויפסוק בטענות שביניהם, הוה שקיל היה לוקח משני הצדדים שכר שווה עבור הדיון ופסק הדין —

איסתירא [מטבע], היה לוקח מזה שהיה זכאי בדין, ואיסתירא היה לוקח מזה שהיה חייב בדין — ודאין לחו דינא, ואז היה דן ביניהם.

ותממה הגמרא: וחכי עביד קרנא הכי? והכתיב [שמות כג] "ושוחד לא תקח"?

וכי תימא, שמא תרצה לתרץ ולומר, כי הני מזילי שיש איסור לדיין לקחת כסף מן בעלי

והיו מפרנסים אותם מתרומת הלשכה היות והגזרות שלהם היו על כל עוברי עברה, ובכללם עבירות הנוגעות לעבודות המקדש [ראב"ד המובא בשיטה מקובצת]. והחזון איש כתב שהם דאגו לכך שלא יביאו קרבנות בגול.

1. יש אומרים שהסכום הזה התחלק בין שלשת הדיינים, וכל אחד קיבל רק שלישי ממנו [שיטה מקובצת].

וטעם ההיתר לקחת שכר לדון, לפי שהיו עסוקים אך ורק בענין זה, והיו מקבלים שכר בטלה מממון הציבור, ולא מבעלי הדין.

והתנן: הנוטל שכר לדון — דיניו בטלין!

ומשנינן: הני מילי שאסור לדיין לקחת תשלום, כאשר הוא לוקח את הכסף בתורת "אגר דינא", שתובע מהם את השכר עבור פסיקת הדין שביניהם. אך קרנא — אגר בטילא הוה שקיל. היה לוקח פיצוי על כך שהתבטל ממלאכתו בשעת הדיון, ולא נטל שכר עבור הדיון עצמו.

ותמהינן: ואגר בטילא — מי שרי?

והתניא: מכוער הדיין שנוטל שכר לדון, אלא שאם נטל, דינו דין.

ומדייקת הגמרא: היכי דמי? איך מדובר כאן?

אילימא, אם נאמר שנטל אגר דינא, תיקשי: וכי דינו דין?

והתניא: הנוטל שכר לדון — דיניו בטלין!

אלא בהכרח מדובר שנטל "אגר בטילא", וקתני בברייתא ש"מכוער הדיין" העושה זאת, ואם כן, הכיצד נטל קרנא שכר בטלה?

ומשנינן: הני מילי שמכוער הדבר, כשנוטל הדיין שכר בטלה עבור בטילא דלא מוכחא, שאין ניכר הדבר שהוא בטל ממלאכה אחרת.

ואילו קרנא — שכר בטילא דמוכחא הוה שקיל.

דחיה תחי באמברא דחמרא, ויהבי ליה זוזא.

שהיה קרנא מומחה בבדיקת היינות על ידי הרחתם, והיה אומר איזו חבית יין עתידה להתקלקל ולהחמיץ בקרוב, ואז היו מוכרים

הדין כדי לדון אותם ולפסוק דינם, הוא רק היכא דלא שקיל הדיין מתרוויחו, שאינו לוקח משניהם כסף בשוה עבור הדיון, אלא רק מאחד מהם, ולכן יש לחשוב דלמא אתי לאצלווי להטות דינא לטובתו.

ואילו קרנא, כיון דשקיל מתרוויחו — לא אתי לאצלווי דינא, לא יבוא להטות את הדין לצדו של אחד מהם.

אין זה תירוץ!

היות וגם כי לא אתי לאצלווי דינא — מי שרי, האם יש היתר ליקח שכר עבור הדיון והפסק —

והתניא בברייתא שאסור לקחת שוחד בכל ענין —

דתניא: זה שאמרה תורה "ושוחד לא תקח" — מזה תלמוד לומר?

אם ללמד שלא לקחת שוחד כדי לזכות את החייב ושלא לחייב את הזכאי —

הרי כבר נאמר [דברים טז] "לא תטה משפט"!

אלא, אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב, אמרה תורה "ושוחד לא תקח"!

ומשנינן: הני מילי שאסור לדיין לקחת כסף משני הצדדים, היכא דשקיל לכסף בתורת שוחד.

אבל קרנא — בתורת אגרא הוה שקיל. לקח את הכסף כשכר עבור פסיקת הדין ולא כשוחד להטיית הדין.

אך עדיין מקשה הגמרא: ובתורת אגרא — מי שרי לדיין ליטול כסף מבעלי הדין?

אותה ולא מפסידים את דמיה, ואיזו אינה מחמיצה אלא עומדת להתקיים. ומלאכה זו מצויה תמיד, והיו נותנים לו זוו עבודה, ולכן מוכחא מילתא שבשעה שהוא דן בה, הרי הוא בטל אז ממלאכתו. והיה מותר לו לקחת מבעלי הדין את שכר בטלתו.

ומצינו שמותר לדיין ליטול שכר בטלה במקום שזה מוכח כשכר בטלה, כי הא דרב הונא — כי הוה אתי דינא לקמיה, אמר להו רב הונא לבעלי הדין: הכו לי גברא דדלי לי בהריקאי, תנו לי אדם שידלה מים וישקה את שדותי במקומי, ואידון לכו דינא. וכיון שאינכם מעמידים אדם במקומי עליכם, לשלם לי שכר בטלתי, שאצטרך לשכור אדם במקומי שידלה את המים, ואני אעסוק בפסיקת הדין ביניכם.

אמר רבי אבהו: בא וראה כמה סמויות עיניהן של מקבלי שוחד מלראות נכוחה —

הרי כאשר אדם חש בעיניו, הוא נותן ממון לרופא, וספק אם הוא מתרפא, ספק אינו מתרפא. ואילו הן, נוטלין שוה פרוטה,

ומסמין עיניהן בודאי. שנאמר: [שמות כג] "כי השוחד — יעור פקחים".

תנו רבנן: [דברים טז] "כי השוחד יעור עיני חכמים" — קל וחומר למפשיין.

"ויסלף דברי צדיקים" — קל וחומר לרשעים.

ותמהינן: מידי האם טפשים ורשעים בני דינא נינהו? וכי כשרים הם להיות דיינים!?

אלא, בהכרח, שהכי קאמר:

"כי השוחד יעור עיני חכמים" — אפילו חכם גדול ולוקח שוחד, אינו נפטר מן העולם בלא סמויות הלב. (2)

"ויסלף דברי צדיקים" — אפילו צדיק גמור קה-ב ולוקח שוחד, אינו נפטר מן העולם בלא טירוף דעת, שיעשה לטיפש.

ואז, ביושבו לדון כשהוא טיפש, קל וחומר שייסמא אז השוחד את עינו. וזו היא כונת הברייתא האומרת "קל וחומר לרשעים". (1)

משפט סימן ט"ו בדיון האחרונים אודות דיין שהיה לו רופא שמרפאו תמיד חינם, אם ראוי הדיין לדון את דינו של הרופא הזה.

ועיין עוד בדברי החזון איש שם, שסמכה התורה על החכם שיכול להורות הלכה לעצמו אפילו בדבר הנוגע לו ויש בהכרעתו נגיעה לממון רב, כמו להחליט על בהמה שלו, שהתעוררה בה שאלה על כשרותה, כי נתנה התורה אפשרות לחכם או לדיין להכריע לפי האמת, גם בדברים הנוגעים לו אישית.

1. רש"י. והרשב"ם כתב שבברייתא לא נאמר

2. כתב החזון איש על ענין השוחד בספרו אמונה ובטחון [ג ל]: "היות שאמרו [חז"ל] שהסתכל הקב"ה בתורה וברא עולמו, חייבה התורה כח בשוחד לעור ולסלף!

ונוסף על כח הנגיעה, שהוא ממנהג העולם, כפי טבע בני אדם, הוזמן כח טומאה בשוחד — לטמטם את הלב, ולהרדים את הבינה, ולהנעים בפי הדיין לזכות את משחדו.

ואחרי שהתורה פסלתו לדיין זה לדון — הוסר ממנו גם מחסה החכמה, אשר הובטח בה [הדיין] תמיד, לבלי הכשל בחטא ואשמה".

ועיין בפתחי תשובה על שולחן ערוך חושן